

קטלני במסווה: ההשלכות הבריאותיות של אמצעים לפיזור הפגנות

תקציר דוח של הרשת הבינלאומית של ארגוני זכויות האזרח (INCLC - The International Network of Civil Liberties Organizations) ורופאים לזכויות אדם, פברואר 2016. לדוח המלא ראו:

<http://www.acri.org.il/pdf/Lethal-in-Disguise-INCLC2016.pdf>

בשנים האחרונות חלה עלייה במספר ההפגנות ההמוניות, שבהן אנשים יצאו לרחובות כדי להביע את מחאותיהם ולתבוע את זכויותיהם. במקרים רבים, המשטרה וכוחות הביטחון הגיבו באופנים הפוגעים באופן עמוק בזכויות היסוד של חופש המחאה ושל חופש הביטוי. לעתים קרובות הדבר הוביל להסלמה באלימות בעקבות שימוש בלתי מוצדק, בלתי הולם או בלתי מידתי בכוח. יותר ויותר, גורמי אכיפת החוק ברחבי העולם מגיבים למחאות המוניות בעזרת אמצעים לפיזור הפגנות (אלפ"ה). התפשטותם של אמצעים לפיזור הפגנות ללא אסדרה (רגולציה), הכשרה, ביקורת ו/או אחריותיות הולמות, הובילה לשימוש שגור ולניצול לרעה של כלי נשק אלה, וכתוצאה מכך לפציעות, לנכות ולמוות. קיים מחסור משמעותי בידע לגבי ההשפעות הבריאותיות של אלפ"ה, והיעדר סטנדרטים או כללים בינלאומיים משמעותיים ביחס לשימוש בהם. בעקבות זאת, הרשת הבינלאומית של ארגוני זכויות אדם (INCLC) ורופאים לזכויות אדם חברו יחד כדי לתעד את ההשלכות הבריאותיות של אלפ"ה, לבחון את תפקידיהם ואת מגבלותיהם בהקשרים של מחאה ולנסח המלצות לשימוש בטוח בהם.

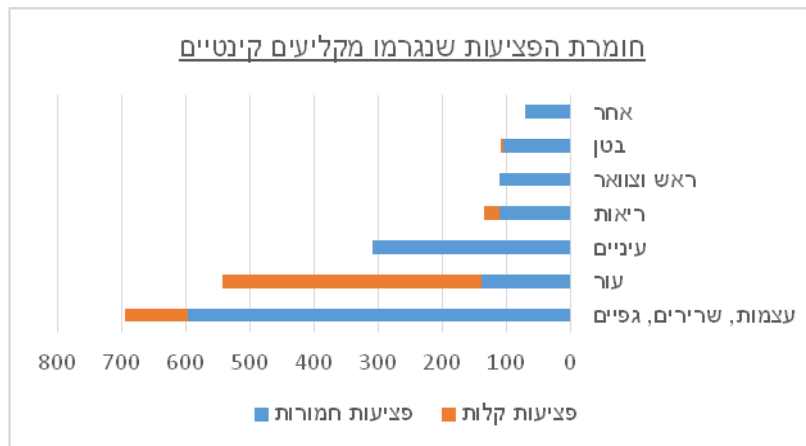
דוח זה נועד לעורר מודעות לגבי שימוש באלפ"ה וניצולם לרעה, לגבי ההשלכות הבריאותיות ההרסניות שעוללות להיות להם, ולגבי ההשפעה של השימוש בהם על מימוש חופש המחאה וחופש הביטוי. נוסף על כך אנו מעוניינים לעודד דיון גלובלי על פיתוח סטנדרטים וכללים בינלאומיים. בסופו של דבר, מטרתנו היא למנוע פציעה, נכות ומוות באמצעות הפצת מידע על אלפ"ה והתעקשות על שימוש בטוח בהם.

הניצול לרעה של אלפ"ה והחששות הנובעים מכך ביחס לזכויות אדם הם תולדה של כמה גורמים, שהמשמעותיים בהם הם: פערים בתקנות ובסטנדרטים בינלאומיים; בדיקות, הכשרות ותקנות בלתי מספקות; תעשייה בצמיחה מהירה; והיעדר אחריותיות.

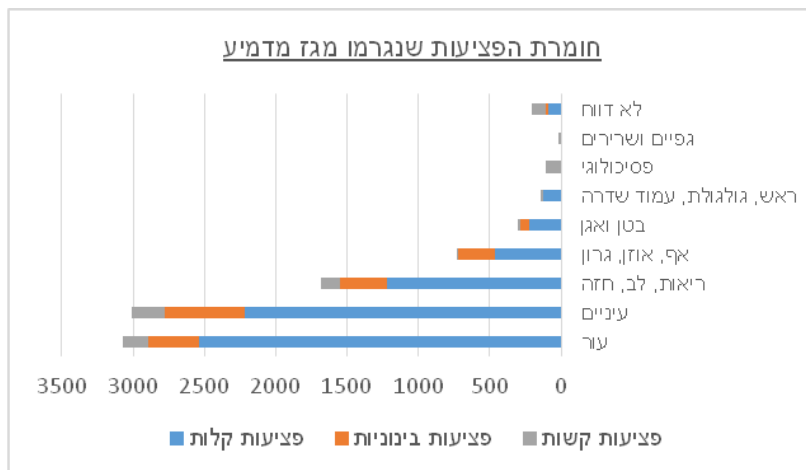
קיימות דוגמאות נוקבות רבות לשימוש לרעה באלפ"ה, חלקן מתועדות במקרי הבוחן המצורפים לדוח זה. בקניה, חמישה ילדים ושוטר נפצעו בזמן מנוסת בהלה כתוצאה מירי גז מדמיע ישירות על תלמידי בית ספר שרפהגינו נגד הפקעה של גן משחקים. בארצות הברית, התערבות המשטרה בהפגנות "Black Lives Matter" (מחאה על אלימות משטרתית נגד שחורים) כללה שימוש חסר הבחנה בגז מדמיע, ברימוני הלם, בנשק אקוסטי, ב"שקיקי שעועית" (שקיקי כדוריות מפלסטיק קשיח) ובכדורי גומי. במצרים, שוטר תועד בווידאו בעודו יורה במכוון כדורי מתכת אל עבר פלג גופם העליון של מפגינים, במטרה להעצים את הפגיעה. מקרי בוחן מטרידים אלה ואחרים מוזכרים לאורך הדוח, כדי לספק הקשר לראיות הרפואיות.

הדוח בוחן שישה סוגים של אמצעים לפיזור הפגנות המצויים בשימוש ברחבי העולם: קליעים קינטיים, אמצעי גירוי כימי (גז מדמיע וגז פלפל), תותחי מים, אמצעים לגרימת דיסאורינטציה (רימוני הלם), נשק אקוסטי ונשק של אנרגיה מכוונת (directed energy devices). ההשלכות הבריאותיות של קליעים קינטיים ושל אמצעי גירוי כימי מתוארות בפירוט רב; אלה הם שני סוגי הנשק שלגביהם יש מסה קריטית של מידע לניתוח. הסקירות השיטתיות שלהלן בחנו ספרות שהתפרסמה בין 1 בינואר 1990 ל-31 במרץ 2015.

קליעים קינטיים: ממצאי הסקירה השיטתית של הספרות הרפואית מעידים כי קליעים קינטיים גורמים לפציעה חמורה, לנכות ולמוות. המחקר שלנו איתר 1,925 אנשים שנפצעו מקליעים קינטיים; 53 מתוכם מתו מפציעהם ול-294 נגרמה נכות קבועה. מבין הפציעות, 70% הוגדרו כפציעות חמורות. הנתונים מעידים כי קיימת סבירות גבוהה יותר לפציעות חמורות כאשר הקליעים הקינטיים נורים מטווח קצר; היכולת של סוגים מסוימים של קליעים קינטיים לחדור את העור דומה לזו של נשק חי קונבנציונלי, והם עשויים להיות קטלניים באותה מידה. כאשר הם משוגרים או נורים מרחוק, כלי נשק אלה אינם מדויקים והם הולמים באזורי גוף פגיעים, ונוסף על כך גורמים לפציעות בלתי מכוונות של עוברי אורח. לפיכך, קיים ספק כבד אם אפשר להשתמש בכלי נשק אלה

אמצעי גירוי כימי (שמקובל לכנותם "גז מדמיע") כוללים מגוון של תרכובות כימיות שנועדו לגרום גירוי תחושת. לפי הגישה הרווחת, כלי נשק אלה הם בעיקר בעלי השפעות קצרות-טווח, ביניהן גירוי עיניים, כאבי עור, מצוקה נשימתית והשפעות נפשיות של בלבול וחרדה. סקירה שיטתית של הספרות הרפואית שמתעדת את ההשפעות הבריאותיות של אמצעי גירוי כימי זיהתה 5,131 אנשים שסבלו מפציעות; שניים מתוכם מתו ול-70 נגרמה נכות קבועה. מתוך 9,261 פציעות שתועדו, 8.7% היו חמורות והצריכו טיפול רפואי מקצועי, 17% היו משמעותיות ו-74.2% היו קלות. בכמה מקרים של פגיעה, ובאחד משני המקרים המתועדים של מוות, המיכל שהכיל את הגז היה הגורם לפגיעה או למוות. המיכלים גרמו לפציעות טראומה בראש, בצוואר ובפלג הגוף העליון, וכמו כן לפציעות במערכת העצבים וכלי הדם בגפיים. פגיעות עיניים מן המיכל גרמו כולן לאובדן ראייה קבוע, לרוב בשל קרע בגלגל העין. על אף שנהוג לחשוב על אמצעי גירוי כימי כגורמים לנזק מינימלי וחולף, הממצאים חושפים רמות מדאיגות של פגיעה ואף מקרים של תמותה כתוצאה מכלי הנשק הללו.

על אף שאין בנמצא ספרות רפואית משמעותית על ההשפעות הבריאותיות של תותחי מים, אמצעים לגרימת דיסאורינוטציה (רימוני הלם), נשק אקוסטי ונשק של אנרגיה מכוונת, מקרי בוחן שבהם היו מעורבים האמצעים הללו מלמדים על יכולתם לגרום נזק משמעותי למפגינים.

תותחי מים הם חסרי הבחנה באופן אינהרנטי, בעיקר מטווח רחוק. ברמה המעשית, הם יכולים להקשות מאוד על התקשורת עם המפגינים, והגודל והמראה המרתיעים שלהם עלולים לעורר פאניקה ולגרום למנוסת בהלה בקרב המפגינים. השימוש בצבעים או בנוזלים מצחינים בשילוב עם תותח מים מהווה צורה של ענישה

קולקטיבית, שמדגישה את הפוטנציאל לניצול לרעה של כלי נשק אלה.

אמצעים לגרימת דיסאורינטציה, שידועים גם בתור רימוני הלם, יוצרים קול נפץ עז ו/או הבזק אור בזהק מאוד. הם עשויים הן מחלקי מתכת והן מחלקי פלסטיק, שעלולים להתרסק בעת הפיצוץ, ולכן הם טומנים בחובם סיכון לפציעות הדף. התפוצצויות שמתרחשות במרחק קרוב עלולות לגרום לקטיעת איברים, לשברים ולפציעות חמורות אחרות. ישנם דיווחים חדשותיים רבים וממצאים אנקדוטליים על פציעות ועל מקרי מוות שנגרמו מכלי נשק אלה, בהם דיווחים על פציעות שנגרמו לאנשי צבא, כליאה ומשטרה בעת השימוש באמצעים אלה. אין מקום לכלי נשק כאלה בניהול, בהתערבות ובשליטה אפקטיביים אל מול המון.

כלי נשק אקוסטיים, שלפעמים נקראים תותחי קול, פולטים צלילים חזקים ומכאיבים, שיש להם פוטנציאל לגרום נזק משמעותי לעור התוף ולאיברים עדינים באוזניים, והם עלולים להוביל לפגיעה בשמיעה. ישנה מעט ספרות רפואית על ההשפעות של כלי נשק אלה; עדיין קיימות שאלות חמורות לגבי בטיחותם ועילותם בהקשרים של פיזור הפגנות.

כלי נשק של אנרגיה מכוונת (directed energy devices) הם מערכות חום אלקטרומגנטיות, שמשגרות קרניים אלקטרומגנטיות בתדר גבוה מאוד ובאורך גל מילימטרי, אשר מחממות את העור במגע וגורמות לתחושת כאב ושריפה. זהו נשק ניסיוני שעדיין לא נעשה בו שימוש, ולא בוצעה הערכה של בטיחותו בהקשרים של פיזור הפגנות. המידע הקיים מעלה חששות לגבי פגיעה ברקמות, בייחוד בחשיפה ממושכת או בחשיפה של איברים פגיעים כמו העין. נוסף על כך, קיים חשש מעשי שהשימוש בנשק בלתי נראה אך מכאיב מאוד עלול להחריף את חוסר האמון בגורמי האכיפה.

הרשת הבינלאומית של ארגוני זכויות אזרח (INCLLO) ורופאים לזכויות אדם סבורים כי השימוש באמצעים לפיזור הפגנות (אלפ"ה) בהתקהלויות צריך להוות מוצא אחרון, ועליו לעמוד תמיד במבחני המידתיות, הצורך, החוקיות והאחריותיות. העובדה שהתקהלות עשויה להיחשב לבלתי חוקית אינה מצדיקה את השימוש באלפ"ה. בכל מקרה, המטרה המפורשת של כל התערבות במצבי מחאה צריכה להיות הרגעת המצב וקידום ושמירה על הביטחון ועל הזכויות של הנוכחים.

לאור הממצאים שרוכזו בדוח זה, INCLLO ורופאים לזכויות אדם מציעים מספר המלצות בנוגע למתרחש לפני, במהלך ואחרי השימוש בכלי הנשק. בשלב שלפני השימוש, המלצותינו עוסקות בעיצוב, בייצור, בסחר, ברכישה, בבחירה, בבדיקה ובהכשרה הקשורים לכלי הנשק. ההמלצות לשימוש באלפ"ה כוללות הנחיות ספציפיות לששת הסוגים השונים של כלי נשק אשר נבחנו בדוח זה. בשלב שאחרי השימוש, אנו מביאים המלצות להבטחת סיוע רפואי למי שנפגעו מהשימוש באלפ"ה, ולהשגת אחריותיות ביחס לשימוש באלפ"ה.

המטרה של המלצות אלה, שאותן אפשר למצוא בפרק 4, היא להפחית את מקרי הפגיעה, הנכות והמוות כתוצאה מאלפ"ה, לקדם את גיבושם של כללים בינלאומיים לשימוש באלפ"ה, להבטיח את ההגנה על הזכות לחופש המחאה, ההתאגדות והביטוי, ולפתח נהלים בטוחים למקרים שבהם נעשה שימוש בכלי הנשק הללו.

INCLLO היא רשת של ארגוני זכויות אדם מקומיים ועצמאיים, אשר פועלים לקידום זכויות יסוד. הארגונים החברים ב-INCLLO שהשתתפו בדוח זה הם:

The American Civil Liberties Union (ACLU), the Association for Civil Rights in Israel (ACRI), the Canadian Civil Liberties Association (CCLA), Centro de Estudios Legales y Sociales (CELS) in Argentina, the Egyptian Initiative for Personal Rights (EIPR), the Hungarian Civil Liberties Union (HCLU), the Human Rights Law Network (HRLN) in India, the Irish Council for Civil Liberties (ICCL), the Kenya Human Rights Commission (KHRC), and the Legal Resources Centre (LRC) in South Africa.